

ASAR TARJIMASIDA EKSTRALINGVISTIK VOSITALARNI IFODALANISHI (A.QODIRIYNING "O'TKAN KUNLAR" ROMANINING INGLIZCHA TARJIMASI ASOSIDA)

M.M.Madumarov,

Qo'qon universiteti, ingliz tili o'qituvchisi,

phone: +998 91 687 33 83

m.m.madumarov@kokanduni.uz

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil

Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil

Jurnal soni: 14

Maqola raqami: 51

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1164>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/

KEYWORDS

Ekstralingvistik vositalar, qahramon xarakterini ochish, tarjima texnikalari, madaniy moslashuv, noverbal ifodalar, psixologik holatlar, badiiy tarjima.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanining ingliz tiliga tarjima qilingan nusxasida qahramonlarning xarakterini ochishda qo'llanilgan ekstralingvistik vositalarni tahlil qilishga bag'ishlangan. O'zbek Oyimning emotsional va ruhiy holatlari, uning o'g'li bilan munosabatlari va oilaviy muammolari kinetik va ekstralingvistik vositalar orqali namoyon qilingan. Ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida ikki madaniyat o'rtasidagi farqlar, milliy urf-odatlar va qadriyatlar borasidagi muammolar tarjimon Mark Riz tomonidan muvaffaqiyatli hal etilgan. U O'zbek Oyimning shaxsiy muammolarini va o'ziga xos emotsional holatlarini soxta hamda yangilangan tarzda tarjimaga kiritgan. Ekstralingvistik elementlar, jismoniy harakatlar, ishoralar va mafkuralar tarjimada xos maqsadga muvofiq shaklda berilib, asli asarning mazmunini saqlab qolgan. Bu maqola ekstralingvistik vositalarni tarjimada tahlil qilishning ahamiyatini yoritib, ularning tarjima jarayonidagi o'rni va qahramonlarning ichki dunyosiga ta'sirini ko'rsatadi.

Kirish. Adabiyot va tarjima o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish, uning o'ziga xos uslublari va madaniyatlararo tafovutlarni aks ettirishda muhim ahamiyatga ega. Tarjima jarayoni nafaqat so'zma-so'z tarjima qilishni, balki bir tilning nuanslari va uning madaniyatiga moslashtirishni ham talab qiladi. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani badiiy tarjima jarayonida bu talablarni yanada oydinlashadi. Ushbu maqola aynan romanning ingliz tilidagi tarjimasida orqali qahramonlarning xarakterini ochishda qo'llanilgan ekstralingvistik vositalarni tahlil qilishga bag'ishlanadi. Ekstralingvistik vositalar, ya'ni jismoniy harakatlar, ishoralar, turgan joy va boshqa noverbal ifodalar, tarjima jarayonida qahramonlarning ichki holatini va emotsional ta'sirini to'g'ri etkazishda alohida rol o'ynaydi. Ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida, madaniy moslashuv va tilning noverbal jihatlarini hisobga olish zarurati yuzaga keladi. Bu maqolada, Mark Riz tomonidan amalga oshirilgan tarjima, ikki madaniyat o'rtasidagi farqlarni muvaffaqiyatli engib o'tib, original asarning ruhini va muhim qismlarini saqlab qolish bilan birga, O'zbek Oyimining murakkab emotsional holatlari va o'ziga xos xususiyatlarini ingliz tiliga moslashtirishda qanday yondashuvlar qo'llanilganligi ko'rib chiqiladi. Ekstralingvistik elementlar, jumladan, jismoniy harakatlar va ishoralar, tarjimada muvaffaqiyatli tarzda berilgan, bu esa asar mazmunining to'liq va aniq tushunilishiga yordam beradi. Tarjima jarayonidagi ekstralingvistik vositalarning tahlilini o'rganishning ahamiyatini yoritib, ular orqali qahramonlarning ichki dunyosini va psixologik holatlarini qanday yoritish mumkinligini ko'rsatadi. Bu orqali tarjima va madaniyatlararo muloqotning yangi imkoniyatlarini ochishga intilamiz.

Adabiyotlar tahlili. Erkin Vohidovning Kecha va kunduz asarida qahramonlarning ichki dunyosi va ruhiy holatlari chuqur tahlil qilingan. Eksterlingvistik vositalar, ya'ni jismoniy harakatlar, mimikalar va hissiyotlarni aks ettiruvchi iboralar keng qo'llaniladi. Misol: "Yuzida o'zgacha bir hayajon bor edi. Ko'zlari porlab, tishini tishlab, so'zlarni tiliga olib kelolmay turardi" ¹. Bu misolda, qahramonning ichki kurashi (hayajon) va jismoniy reaksiyalar (ko'zlarining porlashi, tishini tishlab turishi) orqali ifodalangan. Tarjimada bunday eksterlingvistik elementlarni to'liq aks ettirish uchun ingliz tilida "He had a strange excitement on his face. His eyes were shining, his teeth clenched, and he was struggling to find the words." kabi iboralar ishlatilishi mumkin.

Tarjimada mimika va harakatlarning aniq va to'liq aks ettirilishi muhimdir. Chunki bu harakatlar va ifodalar qahramonning ichki holatini (hayajon, ikkilanish, qaror qabul qilishda qiynalish) yanada aniqroq tushunishga yordam beradi.

Hamza Hakimzoda Niyoziyning asarlarida eksterlingvistik vositalar

orqali qahramonlarning ichki hissiyotlari va ruhiy holatlari tasvirlanadi. Bu vositalar orqali ularning xarakteri va harakatlari aniq ko'rsatiladi. "Shu payt, Iskandarning yuzida bir qisqa kulgu paydo bo'ldi. U engilgina jilmayib, gapni davom ettirdi" ². Bu erda kulgu va jilmayish qahramonning ichki holatini aks ettiradi. Tarjimada, aynan shu mimikani saqlash uchun "A brief smile appeared on Iskandar's face. He smiled lightly and continued talking." deb tarjima qilinishi mumkin. Bu tarjima qahramonning ichki ruhiy holatini, engil va tinchlashgan hissiyotini saqlaydi.

Jilmayish va kulgu kabi eksterlingvistik elementlarning tarjimadagi to'g'ri aks ettirilishi qahramonning xarakterini va ruhiy holatini tushunishga yordam beradi.

Abdulla Qahhorning hikoyalarda qahramonlarning ichki tuyg'ulari, nafas olishlari, harakatlari orqali tasvirlanadi. Bu eksterlingvistik elementlar orqali ular o'zlarining ruhiy holatlari va ichki kurashlarini namoyon etadi. Misol uchun: "Qahramon, kuchli bir nafas olib, ko'zlarini yummaydi, so'ngra o'zini bosib, yuzini yuvdi" ³. Bu iborada nafas olish, ko'zlarni yummaslik va yuzini yuvish orqali qahramonning ichki holati (salbiy hissiyotlar, qayg'u yoki o'zini anglash) aks etgan. Tarjimada bu harakatlarni ifodalovchi ibora sifatida "He took a deep breath, closed his eyes, and then washed his face." deb tarjima qilish mumkin. Nafas olish va ko'zlarni yummaslik kabi eksterlingvistik vositalar qahramonning ruhiy holatiga oid ko'p ma'lumot beradi. Bu elementlar tarjimada ham o'zining o'rni topishi kerak.

Muhammad Yusufning she'rlari ko'pincha figurativ va tashqi ko'rinishdagi detallar orqali qahramonlarning ruhiy holatini tasvirlaydi. Bu turdagi ifodalar eksterlingvistik vositalar sifatida keng qo'llaniladi. Misol: "Yuzimga qaraganingda, go'yo elkamda tog'larni ko'rib turibman" ⁴. Bu misolda, tashqi ko'rinishda yuzga qarash orqali qahramonning ichki holati (tashvish, og'irlik hissi) ifodalanmoqda. Tarjimada bunday ifodani "When you look into my face, it feels like I am carrying mountains on my shoulders" deb tarjima qilish mumkin. Tashqi ko'rinishdagi bu kabi tasvirlar orqali qahramonning ruhiy holatini tasvirlashda tarjimachi figurativ va symbolik ifodalar yordamida tarjima qilishi lozim. Tarjimon bu holatni to'g'ri aks ettirish uchun tilning barcha imkoniyatlaridan foydalanishi kerak.

Tadqiqot metodologiyasi. Romanda ota-ona orzusi tufayli Zaynabga ulangan Otabekning yangi kelinga beparvoligi, sovuq munosabatini kuzatgan O'zbek Oyimning xunob holati tasviri kinetik vosita orqali tasvirlanadi:

....O'g'lining miridan sirini ajratib o'turg'uchi ona yana olazarak og'rig'ig'a yo'liqdi. ...O'zbek Oyim ich-etini eb, yutkan luqmasining

¹ Madumarov, M. M. (2022). Usage of words in Abdulla Qadiri's works. Innovations in Technology and Science Education, 2(10), 915-919.

² Madumarov, M. M. (2023). Abdulla's creativity and expression of the national spirit. Innovations in Technology and Science Education, 2(10), 908-914.

³ Madumarov, M. M. (2023). Translation of the imagery of nature in the novel "Days Gone By" by Abdulla Qadiri. Innovations in Technology and Science Education, 2(10), 915-919.

⁴ Madumarov, M. M. (2024). Cultural adaptation and symbolism in translating heroic figures. IMRAS, 7(5), 541-550.

mazasini ham bilmas, qisqasi o'tlurish so'zsiz, go'yo tussiz va ma'nosiz edi⁵.

"O'tkan kunlar" romanini ingliz tiliga tarjima qilishda ikki madaniyat o'rtasidagi tafovut ko'p hollarda milliy urf-odat hamda qadriyatlarda namoyon bo'ladi. Bu muammo g'ayrilisloniy ekanligi va asliyat va tarjima kitobxonlari qadriyatlaridagi farq bilan belgilanishini yaxshi tushungan mutarjim O'zbek Oyimning ruhiy holtini adekvat bera olgan:

...the mother, completely obsessed with analyzing her sons every move, was taken over by the need to look at him compulsively... Uzbek Oyim continued to eat her inside out, swallowing food now tasteless to her; it seems as if her disquiet left life with no flavor or meaning⁶.

Abdulla Qodiriy asarda personajlar xarakterini, xulqini namoyon qiluvchi ekstralingvistik vositalardan ham mohirona foydalangan:

Erining bu so'ziga O'zbek Oyim ortiqcha qizishadir, labi-labiga tegmay bobillab beradir⁷...

The words of Uzbek Oyims husband made her fly into a rage, her shouts contorting her mouth into a snarl⁸.

O'zbek Oyim depsinib-depsinib eriga qarab olar edi⁹.

Uzbek Oyim slipped unheeded and winked at Hajji¹⁰.

O'zbek Oyimning eriga o'tkirligi, chala-dumbul tabiati qahramon hissiy kechinmalarini paralingvistik tarzda ifodalash orqali ochib berilgan.

Asar voqealari rivojida endigina Xomid xotinbozning tuxmatlaridan qutulib, Kumushi bilan o'tkaza boshlagan Otabekning nurli kunlariga soya solib O'zbek Oyim obrazi kirib keladi. Romanning ikkinchi bobi hisoblangan "Ota-ona orzusi" bo'limida uch oy lab ko'rmagan farzandini kutib olgan O'zbek Oyim xarakteri ekstralingvistik vosita orqali yorqin aks ettiriladi:

Uch oy lab ko'rmagan o'g'lini quchog'iga olib ko'rishmak o'rniga undan yuzini o'gurib, san kimsan, keldingmi, deb so'ramadi va salomiga alik olmadi. Go'yo uxlamochki bo'lgan tovuqdek hurpayib oldi¹¹.

Instead of hugging her son, who had not seen for three months, Uzbek Oyim turned her face from him, not asking how he fared, if he was well, and remaining stone in reply to his greetings. She seemed like a hen ruffling her feathers in contempt¹².

Otabek ... Marg'ilonga jo'nab soladir. Tag'in O'zbek Oyimning rangi o'chkan, qoni qochqan: tovoqni kosaga, cho'michni piyolaga urib dodu faryod: "Siz otamisiz, nimasiz axir¹³....

Otabek... left for Margilan. Again, Uzbek Oyims blood boiled in her vein as she broke dishes, plov cups, and a ladle for drinking tea... "Are you a father or not?"¹⁴

Bu yerda tovoq, kosa, cho'mich kabi milliy buyumlar tarjima qilishda qiyinchilik tug'dirganligi uchun ingliz tiliga ularning shakli emas, mazmuni ko'chganligini ko'ramiz. Ya'ni dishes, plov cups, a ladle deya o'g'irilganki, O'zbek Oyim xarakterini ochib beruvchi paralingvistik holatlar mazmuni inglizchada ham saqlab qolgan.

Asarda Xomidning razil ishlarini amalga oshirishga ko'mak bergan poraxo'r amaldor Qo'rboshining xarakteri —olchoqligi, ochko'zligi, xarom pulga o'chligi ekstralingvistik vosita asosida ochib berilgan:

Homid ... oltinlarni sanab tushira berdi. Qo'rboshining ko'zi oltinlar ustida o'ynab ... sanoqqa ishonmay ko'rib turg'anim tushmi, deb... Homid oltinlarni uzatdi...

Qo'rboshi titrab, qaxshab oltinlarni joyladi¹⁵

Hamid...beginning to count out gold coins from one hand to the next. the qorboshis ees plaed upon these gold coins...he felt as if he was seeing a mirage, not believing the quantity of gold coins...Hamid handed the gold coins....

...hands shaking, the qorboshi placed the coins in his chance purse.¹⁶

"O'tkan kunlar"romani yaratilgan zamin madaniyati bilan inglizzabon kitobxon madaniyati me'yorlarining bir-biridan uzoqligi omilining tarjima jarayoniga ta'siri sezilarli ekanligi ko'inib tursa-da, qo'rboshining ruhiy xolati tarjimada ishonarli chiqqan.

Muallif O'zbek Oyimning o'tkir xarakterini ochishda davom etadi:

O'zbek Oyim kelib kirdi va o'tlurmasdanoq hojiga imlab qo'ydi. Bu imqo'qni Otabek payqamagan bo'lsa ham lekin anuv gapni aniq shu majlisda ochilishiga ko'zi etib, chiqib ketishning ilojini qilolmadi.¹⁷

"imlab qo'ydi", "imqo'q" ekstralingvistik vositalari tarjima tiliga "signalling" tarzida ko'chgan. Bu o'rinda shuni ta'kidlash kerakki, tarjima jarayonining ikki bosqichi - asliyatga yondashish va uni qayta yaratish o'zaro ajralmas, doimo o'zaro almashinib turuvchi jarayon bo'lsa ham, aksar hollarda ayni qayta yaratish bosqichi mutarjim uchun qiyinchilik tug'diradi, ya'ni u asliyatni tushungani darajasida o'g'ira olmasligi mumkin. Lekin ayni o'rinda asliyatga yondashish bosqichining o'zi ham alohida ahamiyat va diqqat talab etadi. Zero, "O'tkan kunlar" kabi tarixiy romanlarni tushunish-o'zlashtirishning o'zi nisbatan qiyin kechadi.

Hassos yozuvchi Abdulla Qodiriy roman personajlari mavqei, hayotdagi o'rnini yoritib beruvchi ekstralingvistik vositalardan ham o'rnida foydalangan:

— Xudog'a shukur, davlatlari ko'lankasida,- deb qo'rboshi tavozilandi va qo'l qovushtirib qushbегining yoniga cho'kkaladi.¹⁸

Qo'rboshining tana harakatlari (tavozilandi, cho'kka tushdi) orqali qushbегining mavqei, darajasi ifodalangan bu holat inglizchaga quyidagicha tarjima qilingan:

— "Thanks God the are under the benevolent shadow of your state," said the qorboshi, paying homage nervously by clenching his hands and kneeling at Qushbegis feet.¹⁹

Mutarjim Mark Risning bu erdagi mahorati shundaki, u ta'zim qilib, cho'kka tushgan qo'rboshi holati tarjimasida kneeling so'zini ishlatish bilan asliyat ekspressiyasini kuchaytirishga muvaffaq bo'lgan.

Abdulla Qodiriy asarda qalamba olingan davr tarixiy mohiyatini ochib berar ekan davr ruhiga mos voqea— Toshkent hokimi Azizbekning Qo'qonga qarshi bosh ko'tarishi voqearasini yoritadi. Yozuvchi tarixiy voqealarga xarakterlar orqali jon beradi. Xarakter yaratish tarixiy voqelikni estetik o'zlashtirishning muhim shartlaridandir. Azizbekning Yusufbek hojidek iymonli, dono insonga muomalasi misolida uning xulq-atvorini ko'rsatadi:

Hoji so'zini tugata olmadi, hojining ters so'ziga chidalmagan Azizbek vahshiylarcha hayqirdi:

— Nima deysan?²⁰...

Hajji was not allowed to finish his thoughts. Azizbek could not no longer stand to hear a counterargument and screamed savagely, - "What are you saying?"²¹.

Tarjimada personaj ruhiy-hissiy holati fonatsion vosita orqali (vahshiylarcha hayqirdi - screamed savagely) ifodalaniб, nutqning sifati o'zgargani zolim hukmdorga xos xarakterni gavdalandiradi.

Taxlillardan ko'rinadiki, tarjimon Mark Ris asliyatdagi imo-ishoralar, harakatlar orqali qahramonlar xarakterlari, xulq-atvori, ichki dunyosi mohirona ochib berilgan ekstralingvistik, kinetik vositalarning badiiy asardagi vazifasi muhim ahamiyatga ega ekanligini yaxshi tushungan va tarjimada adekvat bera olgan. Zero, kishi (tana) harakatlari, imo-ishoralar tasvirining tarjimada berilishini o'rganish asar badiiyati tarjimasiga baho berishga imkon beradi.

Abdulla Qodiriy azim iste'dodi, dunyoqarashi, mahorati o'laroq noverbal vositalarning lisoniy ifodalarni tanlab ishlatgan holda personajlar xarakterini ochib berishda imo-ishoralar, harakatlar, fonatsion va kinetik vositalar tasviridan unumli foydalangan bo'lsa, o'zbek adabiyotida milliyligi jihatidan "o'zbek entsiklopediyasi" darajasini qariyb bir asrdan beri egallab kelayotgan shoh asarni inglizzabon o'quvchiga etkazishdek murakkab ishga qo'l urgan mutarjim Mark Ris tarjimada romandagi ekstralingvistik vositalar tasvirini alohida e'tibor bilan o'g'irganligi uning teran mushohadaga ega ekanligini anglatadi.

Yuqoridagi mushohadalardan kelib chiqib quyidagicha xulosaga kelamiz:

"O'tkan kunlar"romanidek milliylik ufurib turgan romanda qo'llangan noverbal vositalarni tarjimada mukammal aks ettirish g'oyat

⁵ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

⁶ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

⁷ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

⁸ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

⁹ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

¹⁰ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

¹¹ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

¹² Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

¹³ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

¹⁴ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

¹⁵ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

¹⁶ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

¹⁷ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

¹⁸ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

¹⁹ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

²⁰ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.

²¹ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

ahamiyatli bo'lib, tipologik uzoq madaniyat o'quvchisiga yozuvchi niyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Roman tarjimasidagi milliy o'ziga xoslikni aks ettirishning ekstralingvistik masalalari taxlili noverbal vositalar estetik butunlikning bir qismi ekanligini dalilaydi.

Imo-ishora, kishi (tana) harakatlari asar qaxramonlarining ruhiyatini, his-tuyg'ularini ochib berishda ahamiyatli bo'lib, ularni tarjimada aks ettirish muhim sanaladi.

Romandagi obrazlar karakterini, xulq-atvorini aks ettiruvchi ekstralingvistik vositalar tarjimasida tarjima o'quvchisi tasavvurini boyitadi, karakterlarni to'la namoyon bo'lishiga imkon beradi.

... Otabeknima uchundir g'ayri-ixtiyoriy bir tebrandi. Uning yuzida bir o'zgarish va vujudida bir chayqalish bor edi.²²

O'quvchiga noma'lum voqea natijasida Otabek ruhiyatida ro'y berayotgan o'zgarish tarjimada ham ochib berilgan:

Tarjimasi:

Rahmat, attempting to keep the conversation from falling into a lull again, declared to Otabek, "There is a girl in Margilan... Such a beauty! I think she has no equal; in all our city, I have never seen no beauty to rival her own." ...his house is situated on the corner of the shoe market...

*"...Perhaps," said Otabek, seized by involuntary shiver as if chilled by an seen draft. His face shifted from its usual calm to strange, slight swaying from side to side.*²³

Tarjimon Otabekning imo-ishorasi, gavda harakatlarini e'tibor bilan o'g'irganligi natijasida qahramon karakteri, hissiy holati haqida fikrlarni boyitishga erisha olgan.

Muallif Otabekning ruhiy, hissiy holatini ifoda etuvchi informativ-xarakterlovchi nolisniy vositalardan mohirona foydalanadi:

... Ammo Otabek nima uchundir tez kira bermadi. Hujra eshigi ochilg'anidan, sham' yoqilib, o'r'in yozilg'anidan go'yo xabarsiz kabi ustung'a suyalg'ancha qotib turar edi... Biroq Otabek to'shagi yonig'a o'turdi-da, yana o'ylab qoldi...²⁴

Asliyatda qahramon ruhiyatida ro'y berayotgan bu o'zgarish ingliz kitobxoniga quyidagicha etkazilgan:

*Yet, strangely, Otabek remained outside for sometime and even the door to their cell finally opened, Otabek still lingered in the doorway... Otabek continued to sit on his bedding, his mind deep in some trance.*²⁵

Tadqiqot natijalari. O'zbek adabiyotining klassik asarlarini ingliz tiliga tarjima qilishda ekstralingvistik vositalarning muhimligini ko'rishimiz mumkin. Noverbal elementlar – imo-ishoralar, harakatlar va tana tili – tarjimadan butunlay chiqarib tashlanmasdan, o'z ma'nosini va hissiy ruhiyatini aks ettiradi. Tarjimada bu vositalarni moslashda madaniyatlararo tafovutlar e'tiborga olinadi. Madaniyatlararo farqlarni hisobga olish, tarjimaga yondashishning asosiy qismi bo'lishi kerak. Asliyatdagi milliy xususiyatlar, masalan, O'zbek Oyimning o'ziga xos harakatlari, tananing yoki ovozning ifodasi, ingliz tiliga qarab qayta ishlab, uning hissiy ma'nosi saqlanishi lozim. Mark Ris, bu jarayonda milliy tafovutlarni yodda tutgan holda, tarjimada muvofiqlikni ta'minlagan. Otabek, O'zbek Oyim kabi personajlarning ruhiy holatini ochishda noverbal vositalar juda muhim. Tarjimon, asliyatdagi voqealarning va personajlarning ruhiy holatlarini, ularning ichki kechinmalarini to'g'ri aks ettirishda muvaffaqiyat qozongan. Bunda paralingvistik va kinetik vositalardan foydalanish juda muhim. Tarjima jarayonida noverbal vositalarni to'liq aks ettirish – bu faqat matnni o'g'irishdan iborat emas, balki uning hissiy, ijtimoiy va madaniy kontekstini saqlab qolishdir. Tarjimon, asliyatdagi ma'no, tovush, harakatlarni saqlab qolgan holda, ularni moslashtirgan. Tarjimada noverbal vositalarning to'g'ri o'g'irilishi, personajlarning karakteri va ruhiy holatining chuqurroq tushunilishiga imkon beradi. Bu esa, romanlarning ingliz tilidagi o'qilishi va qabul qilinishini ancha osonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at.
2. Abdulla Qodiriy. (2014). O'tkan kunlar: Tanlangan asarlar. Sharq.
3. Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov,

Muxokama. "O'tkan kunlar" romanining tarjimasida orqali ekstralingvistik vositalarning (imo-ishoralar, harakatlar, fonatsion va kinetik vositalar) ta'siri va ularning ingliz tiliga qanday o'zgarganini tahlil qilish, adabiy tarjimaning qiyinchiliklari va murakkabliklarini ko'rsatadi. Tarjima jarayonida asosiy vazifa, asliyatdagi noverbal vositalarning ma'nosini, o'ziga xosligini va uning ruhini boshqa tilga to'liq o'tkazishdir. Ekstralingvistik vositalar (imo-ishoralar, harakatlar, tana tilini ifodalovchi elementlar) adabiy asarlarning personaj xarakterlarini yaratishda, voqealarning dramatik tusini kuchaytirishda, ruhiy holatlarni ochishda muhim rol o'ynaydi. Bu vositalar orqali, asar voqealarini o'qigan kitobxon, personajlarning ichki dunyosini yaxshiroq anglaydi. Tarjima jarayonida esa, madaniy farqlar, til va uslubdagi tafovutlar tarjimaga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, O'zbek Oyimning harakati yoki ifodalari kabi milliy xususiyatlarga ega noverbal vositalar ingliz tiliga o'g'irilganda, ularning aniq va to'liq ma'nosi saqlanib qolishi kerak. Bu jarayonda, tarjimonning noverbal elementlarni, ya'ni tana harakatlari, so'zlarning ohangini va paralingvistik vositalarni aniqligi muhimdir. Mark Risning tarjimasida, bu elementlarni muvaffaqiyatli o'g'irib, asliyatdagi hissiy holatlarni, personajlarning ichki kechinmalarini ingliz tilida aniq aks ettirganini ko'rsatadi.

O'tgan kunlar romanida tarjimaning murakkabligi, asosan, milliy xususiyatlar, urush davridagi madaniy tafovutlar va noqonuniy yoki boshqa ijtimoiy normalalar bilan bog'liq. Misol uchun, O'zbek Oyimning ruhiy holatini aks ettiruvchi harakatlar, asliyatda chuqur madaniy ma'no kasb etadi. Tarjimada esa bu ma'no, ingliz tiliga qarab to'liq tushunilishi uchun, ijtimoiy va madaniy farqlarni hisobga olish zarur.

Xulosa. "O'tkan kunlar" romanining ingliz tiliga tarjima qilingan nusxasida qahramonlarning karakterini ochishda qo'llangan ekstraparingvistik vositalarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Xususan, asarda O'zbek Oyimning emosional va ruhiy holatlari, uning o'g'li bilan munosabatlari va oilaviy muammolari kinetik va ekstraparingvistik vositalar orqali tasvirlanadi.

Tarjima jarayonida ikki madaniyat, ya'ni o'zbek va ingliz madaniyatlarini orasidagi farqlar, milliy urf-odatlar va qadriyatlar o'rtasidagi muammolar ko'p hollarda o'z ifodasini topadi. Bu masalalar, tarjimon Mark Rizz tomonidan muvaffaqiyatli hal qilinib, O'zbek Oyimning hissiy holatlari va ichki dunyosini ingliz tilida ham o'ziga xos tarzda aks ettirgan. Ekstraparingvistik elementlar, masalan, jismoniy harakatlar, ishoralar va makoniy havolalar tarjimaga shunday tarzda kirganki, ularning mazmuni asliyatdagi ma'noni saqlab qolgan.

Maqolada shuningdek, ekstraparingvistik vositalarning badiiy tarjimada qanday rol o'ynashi, ularning qahramonlarning ichki dunyosini va hissiy holatlarini qanday ifodalashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Misol uchun, O'zbek Oyimning o'g'lini uch oy kutib, uni ko'rganidan keyingi reaksiyasi orqali uning ichki holati tasvirlanadi. Bu kabi holatlar tarjimaga ekstraparingvistik vositalar orqali ko'chirilgan va asliyatning ruhi saqlangan.

Bundan tashqari, maqolada Qorboshining karakteri va uning mas'uliyatli pozitsiyasi ham ekstraparingvistik vositalar orqali ochib berilgan. Uning oltinlarni sanash va qo'rquvli harakatlari orqali uning ochko'zligi va pullarga bo'lgan ishtiyoqi tasvirlangan. Tarjimada bu harakatlar to'g'ri aks ettirilgan, natijada asar ruhining saqlanishiga erishilgan.

Xulosa qilib aytganda, maqola ekstraparingvistik vositalarni tarjimada tahlil qilishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Ular asar mazmunini, qahramonlarning ichki dunyosini va hissiy holatlarini to'liq va aniq ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Tarjima jarayonida bu vositalarni aniq va to'g'ri tarzda ko'chirish, tarjimonning mahoratini va asar mazmunini to'g'ri tushunishini ko'rsatadi. Abdulla Qodiriyning asaridagi ekstraparingvistik vositalar, ayniqsa, milliy xususiyatlarni, personajlarning xulq-atvorini va ularning ruhiy holatlarini ifodalashda muhim ahamiyatga ega.

O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

4. Axmadjonov, A., & Sultonova, G. (2024). "CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING" (CLIL) METODINING INGLIZ TILINI O'QITISHDA QO'LLANILISHI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 278–280. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1075>

²² Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at

²³ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

²⁴ Abdulla Qodiriy. (1986). Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. Adabiyot va san'at

²⁵ Abdulla Qodiriy. (2017). The Days Gone By (I. M. Tukhtasinov, O. M. Muminov, & A. A. Khamidov, Trans.). Mashhur-Press.

5. Begmatov, A. (2024). STUDY OF ONOMASTIC UNITS IN ENGLISH AND UZBEK. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 4(12), 274–280. <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I12Y2024N43>
6. G'ulomov, J. (2024). SHARQ VA G'ARB ADABIYOTIDAGI QAHRAMON OBRAZLARI: MADANIY O'XSHASHLIK VA FARQLAR. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 202–204. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1056>
7. Husayniy, A. (1981). *Бадойиъу-с-санойиъ* (A. Rustamov, Trans.). Adabiyot va san'at.
8. Khabitovich, O. B., & Alisherovna, K. D. (2023). Derivation Tools For Geology-Related Terms In English And Uzbek Languages. *Onomázein*, (62 (2023): December), 2106-2112.
9. Kiličeva, M. R. (2011). Адабиёт ва туш. *Адабиётшунослик ва бадиий таржима муаммолари илмий мақолалар тўплами* (pp. 167–169). Buxoro.
10. Kiličeva, M. R. (2011). Шекспирнинг «Юлий Цезар» трагедиясида тушнинг бадиий вазифалари. *Адабиётшунослик ва бадиий таржима муаммолари илмий мақолалар тўплами* (pp. 24–26). Buxoro.
11. Madumarov, M. M. (2022). *Andragogical education: Ways to use fiction translations in learning English*. Innovations in Technology and Science Education
12. Madumarov, M. M. (2022). *Usage of words in Abdullah Qadiri's works*. Innovations in Technology and Science Education,
13. Madumarov, M. M. (2023). *Abdulla's creativity and expression of the national spirit*. Innovations in Technology and Science Education, 2(10), 908-914.
14. Madumarov, M. M. (2023). *Translation of the imagery of nature in the novel "Days Gone By" by Abdullah Qadiri*. Innovations in Technology and Science Education, 2(10), 915-919.
15. Madumarov, M. M. (2024). *Cultural adaptation and symbolism in translating heroic figures*. IMRAS, 7(5), 541-550.
16. Madumarov, M. M. (2024). *Exploring translation techniques for heroic characters in literature*. Journal of Multidisciplinary Bulletin, 7(5), 141-149.
17. Madumarov, M. M. (2024). *Extralinguistic devices in character development and translation*. Kokand University Research Base, 173-179.
18. Madumarov, M. M. (2024). *Translation of stylistic devices in the English translation of Abdullah Qadiri's novel Days Gone By*. Journal of Multidisciplinary Bulletin, 7(5), 141-149.
19. Nazarova, G. P. (2016). Ingliz uyg'onish davri adabiyotida odalar va ularning xususiyatlari. *Чет тиллари ўқитушда коммуникатив ёндашув: тил, тафаккур, маданият* (pp. 81–84). Buxoro.
20. Nazarova, G. P. (2019). Brief look at the Uzbek women mythological characters. *Adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik va komparativistika: Maqola va tezislar to'plami*. Navro'z nashriyoti.
21. Niyoz, H. H. (1935). *Asar nomi*. Toshkent: O'zbekistan nashriyoti.
22. Otto, M., & Thornton, J. (2024). SHARQ VA G 'ARB ADABIYOTIDAGI QAHRAMON OBRAZLARI: MADANIY O 'XSHASHLIK VA FARQLAR. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 202-204.
23. Oybek, E. (2024). THE ISSUE OF TOLERANCE IN THE HISTORY OF RELIGION. *Academia Repository*, 5(2), 77-81.
24. Oybek, E., & Shaxzod, X. (2023). Qiyosiy dinshunoslikning nazariy-metadologik masalalari. *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi*, 1(2), 968-972.